

Силабус
навчальної дисципліни
**Практикум з розвитку дрібної моторики у дітей з
особливими освітніми потребами**
2023-2024 навчальний рік

Освітня програма «Логопедія. Спеціальна психологія»
Спеціальність 016.01 Спеціальна освіта (логопедія)
Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка
Рівень вищої освіти бакалавр спеціальної освіти

Викладач (і)	Наталя Миколаївна Анастасова
Посилання на сайт	http://bdpu.org/faculties/fdsso/structure-fdsso/kaf-psychology/composition-kaf-psychology/anastasova/
Контактний тел.	+380959354005
Е-mail викладача:	lnatusya@i.ua
Графік консультацій	з 9.00 до 18.00 з понеділка по п'ятницю включно

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Для денної форми навчання

Кількість кредитів/ годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	звітність
3/90	12	12	66	залік

Семестр: весняний

Мова навчання: українська

Ключові слова: моторики, дрібна моторики, мовленнєвий розвиток, засоби розвитку дрібної моторики, графоморна навичка, письмо.

Мета та предмет курсу: метою є ознайомлення майбутніх логопедів з методикою розвитку дрібної моторики й координації рухів пальців рук дітей з особливими освітніми потребами; предметом є система розвитку тонких рухів пальців рук дітей з психофізичними вадами, що є важливим стимулом мовленнєвого розвитку, сприяє покращенню артикуляційної моторики,

підготовці кисті руки до письма і, що важливо, є потужним засобом підвищення працездатності кори головного мозку.

Компетентності та програмні результати навчання:

<p>ЗК-10. Особистісна, соціальна та загальнонавчальна компетентність. Здатність усвідомлювати внутрішні стани, ефективно управляти часом та інформацією, залишатися стійкими і керувати власним навчанням та кар'єрою; здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями, підтримувати фізичне та емоційне благополуччя, співпереживати і конструктивно вирішувати конфлікти; здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки. Здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку. Спрямованість на розкриття особистісного потенціалу та самореалізацію. Прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху.</p>	<p>РН-8. Демонструє базові знання анатомо-фізіологічної будови та функціонування мовленнєворухових та сенсорних систем; розуміє основні положення вчення про розвиток та функціонування головного мозку.</p> <p>РН-9. Демонструє знання і розуміння причин, механізмів, структури, симптоматики порушень мовлення; здатний формулювати мету, завдання дослідження; обирати та застосовувати валідний і надійний діагностичний інструментарій для обстеження.</p>
<p>ЗК-2. Функціонально-поведінкова компетентність в спеціальній освіті. Наявність професійної позиції фахівця-дефектолога, спеціального психолога, асистента вчителя; уміння дотримуватись норм етикету; виявляти чесність, порядність, принциповість, толерантність під час освітньої та професійної діяльності; досвід відповідального і сумлінного ставлення до виконання своїх професійних обов'язків; здатність до цінування та повага</p>	<p>РН-5. Здатний використовувати сучасні технічні засоби навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, спеціальну апаратуру, комп'ютерні програми; цифрові технології для підтримки творчості, соціальної інтеграції, співпраці з іншими людьми; здатний до використання, програмування та обміну цифровим змістом. Знає правові та етичні принципи, пов'язані з використанням цифрових технологій.</p> <p>РН-7. Здатний ефективно спілкуватися та налагоджувати стосунки з фахівцями та батьками належним і творчим способом; мати інтерес до взаємодії з іншими; взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантним; володіє навичками усного та писемного спілкування в різних ситуаціях, адаптує своє спілкування до вимог ситуації.</p>

до різноманітності і мультикультурності.	
<p>ФК-2. Спеціально-методична. Здатність до застосування психолого-педагогічних, корекційно-методичних та фахових знань у практичній діяльності; вміння відбирати і систематизувати діагностичний, корекційно-педагогічний матеріал з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей дітей; здатність застосовувати відповідні методи, прийоми, форми, засоби реабілітації, корекційного навчання та виховання.</p>	<p>РН-10. Здатний описати особливості та закономірності розвитку різних категорій дітей з психофізичними порушеннями, їхні потенційні можливості в досягненні певного рівня життєвої компетентності та знання традиційних та сучасних педагогічних систем навчання і виховання різних категорій дітей з особливими освітніми потребами.</p> <p>РН-11. Здатен формулювати мету, завдання дослідження; обирати та застосовувати діагностичний інструментарій психолого-педагогічної та логопедичної діагностики, критично оцінювати достовірність одержаних результатів обстеження, формулювати аргументовані висновки</p> <p>РН-14. Здатний здійснювати спостереження за дітьми з порушеннями психофізичного розвитку, планувати та проводити з ними корекційно-розвиткову роботу на основі диференційованого та індивідуального підходу.</p>
<p>ФК-7. Консультативно-профілактична. Застосовувати уміння консультивати осіб з порушеннями психофізичного розвитку, членів їх сімей, педагогів інклюзивних закладів освіти з питань розвитку, навчання, сімейного виховання і соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами; здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації, надавати консультативно-профілактичну допомогу (індивідуальну та групову); здатність здійснювати просвітницьку та профілактичну роботу.</p>	<p>РН-7. Здатний ефективно спілкуватися та налагоджувати стосунки з фахівцями та батьками належним і творчим способом; мати інтерес до взаємодії з іншими; взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантним; володіє навичками усного та писемного спілкування в різних ситуаціях, адаптує своє спілкування до вимог ситуації.</p> <p>РН-13. Демонструє на базовому рівні знання, розуміння та здатність до раціонального вибору і реалізації методик і технологій мовленнєвого та когнітивного розвитку дітей раннього, дошкільного і молодшого шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку з урахуванням їхніх психофізичних, вікових особливостей та індивідуальних освітніх потреб.</p>
<p>ФК-10. Корекційно-зорієнтована компетентність. Здатність виконувати корекційну освітньо-виховну роботу з подолання порушень розвитку дітей з</p>	<p>РН-11. Здатен формулювати мету, завдання дослідження; обирати та застосовувати діагностичний інструментарій психолого-педагогічної та логопедичної діагностики, критично оцінювати достовірність одержаних результатів обстеження, формулювати аргументовані висновки.</p>

<p>особливими освітніми потребами; здатність здійснювати цілеспрямований добір методик і технологій для корекції психомоторного та мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовлення; володіння засобами та методами корекції психічних процесів, мовлення, сенсорних порушень, порушень опорно-рухових функцій, емоційно-вольової сфери в процесі виховання дітей; здатність використовувати ігрову діяльність для формування та корекції правильного дихання, артикуляційних укладів, вимови, накопичення словника, вдосконалення граматичних форм мовлення, розвитку фонематичного сприймання; когнітивного розвитку.</p>	<p>PH-12. Володіє сучасними методиками діагностики психічного і фізичного розвитку дитини дошкільного і шкільного віку та здатний їх застосовувати.</p>
---	---

Зміст курсу:

Змістовий модуль 1. Основні аспекти розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку.

Тема 1. Теоретичні основи розвитку дрібної моторики рук.

Значення мануальних контактів в онтогенезі. Значення мануальних контактів у корекційній педагогіці. Необхідність розвитку дрібної моторики рук у дітей. Дотиковий контакт з дорослими. Етапи домінування різних мануальних контактів дитини на першому році життя: рефлексорний етап, перед дій, довільних дій, функціональний етап. Використання тактильних й кінестетичних відчуттів долоні в сурдопедагогіці. Використання руки дитини в тифлопедагогіці. Особливості використання елементів мануальної діяльності дитини в олігофренопедагогіці. Зв'язок дрібної моторики і мовленнєвого розвитку в логопедії. Основні етапи розвитку моторних навичок руки дитини. Рука – орган чуттєвого пізнання речей.

Тема 2. Основні вимоги до організації роботи з розвитку дрібної моторики у дошкільників.

Особливості організації вправ та ігор для розвитку дрібної моторики. Основні форми роботи з розвитку дрібної моторики рук. Вправи на розвиток складнокординованих рухів пальців та кістей рук. Характеристика груп вправ

для розвитку дрібної моторики. Основні правила проведення гри по формуванню моторних навичок. Вправи на розвиток тактильної чутливості. Заняття, необхідні для успішного розвитку дій рук протягом першого року життя.

Змістовий модуль 2. Моніторинг розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку.

Тема 3. Особливості розвитку руки дитини у різні вікові періоди.

Особливості розвитку руки дитини від 2 місяців до 1 року. Розвиток дрібної моторики дітей від 1 року до 2 років. Розвиток дрібної моторики дітей від 2 року до 3 років. Розвиток дрібної моторики дітей від 3 року до 4 років. Розвиток дрібної моторики дитини від 4 до 5 років. Розвиток дрібної моторики дітей від 5 року до 6 років.

Тема 4. Діагностика рівня розвитку дрібної моторики дошкільників.

Методики визначення вмістості дитячої руки. Методи та засоби визначення провідної руки дитини та готовності її до письма. Методики визначення рівня розвитку міжпівкульної взаємодії. Завдання для визначення вмістості руки у дітей 3-4 років, 5-6 років. Характеристика методик «Домік», «Продовжи узор», «Дорожки», «Лінії», «Фігури». Способи діагностики й організації мануального аспекту діяльності дитини в процесі її навчання. Завдання для діагностики скоординованих рухів пальців. Діагностика зорово-моторної координації.

Змістовий модуль 3. Методика розвитку дрібної моторики на заняттях вихователя.

Тема 5. Особливості використання нетрадиційних засобів для розвитку дрібної моторики дошкільників.

Розвиток інтелекту старших дошкільників методами кінезіології. Методика розвитку дрібної моторики з використанням масажу кистей рук та елементів кінезіологічної гімнастики. Заняття нетрадиційними видами художньо-творчої діяльності для розвитку моторних навичок. Ігри з предметами домашнього вжитку (сірники, ватяні палички, гудзики й жолуді; застібання й розстібання гудзиків, кнопок, гачків; зав'язування й розв'язання стрічок, шнурків, вузликів; перебирання круп; робота з мозаїкою й будівельними матеріалами, кухонне приладдя: ложки, чашки, миски, сковорідки, баночки, скляночки, тубики, пухирці, крупи, сіл; блискавки, шнурки, зав'язки, мотузочки, застібки; папір, газети, журнали, фольга, рушники, простиральця, ганчірочки, мішечки; тісто, помпони, клубки, технічні прилади, що вийшли з ладу). Ігри з бісером. Робота з дротом. Ігри-шнурівки. Китайські кульки здоров'я. Малювання кистю, пальцем, свічками, зубною щіткою, на піску, на снігу.

Тема 6. Малювання, ліплення, різні види ручної праці – ефективні шляхи розвитку дрібної моторики.

Заняття ліпленням з використанням природного матеріалу – складання візерунків камінчиками, насінням рослин, фруктів. Знайомство з матеріалами (глина, пластилін, солоне тісто). Прийоми роботи різними інструментами (стік,

качалка). Найпростіші прийоми ліплення. Заняття з аплікації. Знайомство з різними видами паперу. Прийоми роботи з папером: виривання, змінання, розрізування, виготовлення деталей за шаблоном. Алгоритм виконання аплікації (вибір сюжету; вирізання деталей; вибір тла; розташування й наклеювання деталей на тлі; окантовка роботи). Аплікація з різних матеріалів (тканина, папір, природний матеріал), особливості роботи із цими матеріалами. Техніка безпеки при роботі з папером, ножицями, клеєм.

Змістовий модуль 4. Формування правильної графомоторної навички у дітей - дошкільників.

Тема 7. Ефективні шляхи розвитку дрібної моторики.

Марія Монтесорі: система розвитку дрібної моторики. Методика проведення комплексів вправ пальчикових ігор. Особливості розвитку дрібної моторики за допомогою малювання та ліплення. Розвиток дрібної моторики пальців за допомогою оригамі. Техніка безпеки при роботі з папером і ножицями. Вправи-ігри з Монтесорі-матеріалом. Методика розвитку дрібної моторики з використанням пальчикових ігор: ігри з пальчиками, з паличками й кольоровими сірниками, фізкультхвилинки, пальчикова гімнастика, пальчикові ігри зі скоромовками, пальчикові ігри з віршами, пальчиковий алфавіт. Театральна педагогіка як засіб розвитку моторики рук. Ігри з різними предметами та матеріалами (для дітей раннього віку).

Тема 8. Підготовка дітей до формування правильної графічної навички

Етапи формування графічних навичок у дітей дошкільного віку. Використання малювання за трафаретами та по клітинках для розвитку графічних навичок. Особливості штрихування (просте, комбіноване) та графічних ігор (доріжки, домалюй, обведи за контуром), робота в зошитах, робота в цікавих прописах для дошкільників. Графічні вправи як один із засобів формування правильної графічної навички. Ігровий масаж як засіб підготовки руки до письма. Характеристика основних кроків з розвитку графічних навичок у дошкільників. Ігри з паличками для лічби. Розвиток графічної моторики: малювання за трафаретами фігур або предметів, фігурними лінійками з використанням простого й кольорового олівця, ознайомлення з різними видами штрихування (просте, комбіноване), малювання по клітинках (за зразком і під диктування), графічні ігри (доріжки, домалюй, обведи за контуром), робота в зошитах, виконання графічних вправ, робота в цікавих прописах для дошкільників; графічні диктанти.

Змістовий модуль 5. Методика розвитку дрібної моторики на логопедичних заняттях.

Тема 9. Методика розвитку дрібної моторики й координації рухів пальців рук на логопедичних заняттях.

Комплекси вправ (пальчикових ігор) – пальчиковий ігротренінг: ігри з пальчиками, пальчикові ігри з паличками й кольоровими сірниками, пальчикові ігри зі скоромовками, пальчикові ігри з віршами, фізкультхвилинки, пальчикова

гімнастика, пальчиковий алфавіт, пальчиковий театр, театр тіней. Пальчикові ігри, що супроводжуються віршиками й потешками; стискання - розтискання пальців, кулачків; розминка зігнутих пальців; вправи для долонь; вправи для подушечок пальців; розтягування пальців; напруга – розслаблення пальців; масаж кистей рук; тіньовий театр; гра «Мовці пальчики»; використання елементів кинезіологічної гімнастики.

Тема 10. Використання різних видів конструктора для активного розвитку дрібної моторики дітей з порушеннями мовлення.

Поняття конструктора. Історія виникнення конструктора. Класифікація конструктора: за числом вимірів основних компонентів можна поділити на наступні категорії; За складністю; За способом сполучення компонентів. Розподіл видів конструктора за віком дітей. Правила роботи з конструктором. Значення конструктора для розвитку дрібної моторики рук. Використання конструктора в роботі з дітьми дошкільного віку. Використання конструктора в роботі з дітьми шкільного віку. Використання конструктора в роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Ігри та вправи з використанням конструктора. Конструктор «Інклюзія» як педагогічний інструмент для навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Змістовий модуль 6. Загальна характеристика методик розвитку дрібної моторики у дітей з особливими освітніми потребами.

Тема 11. Особливості розвитку дрібної моторики рук дітей з інтелектуальної недостатності.

Система вправ для розвитку навичок дрібної моторики у дітей із помірною розумовою відсталістю. Особливості розвитку дрібної моторики у дошкільників із вадами зору. Ігри на тренування рухової активності рук у гіперактивних дітей. Особливості розвитку дрібної моторики рук розумово відсталих дітей. Методика розвитку дрібної моторики у дошкільників із порушеннями мовлення. Ігри на тренування рухової активності рук у гіпоактивних дітей.

Тема 12. Особливості розвитку дрібної моторики у дітей із особливими освітніми потребами.

Основні аспекти розвитку навичок дрібної моторики у дітей з порушенням слуху. Використання нетрадиційних методів розвитку дрібної моторики у дітей з ЗПР. Особливості розвитку дрібної моторики у дитини з ДЦП. Традиційні засоби розвитку дрібної моторики у дітей із ЗПР. Особливості розвитку дрібної моторики у гіперактивних дітей.

Методи навчання:

У курсі «Практикум з розвитку дрібної моторики у дітей з особливими освітніми потребами» на платформі Moodle та Zoom. ми використовуємо дистанційний формат навчання. доповідь, бесіда, навчальна дискусія, пояснення, повідомлення, демонстрування, виконання вправ, вирішення практичних ситуацій, тестування, метод аналізу, синтезу, порівняння,

виокремлення основного, методи організації самостійної та індивідуальної роботи, створення мультимедійних презентацій.

Політика курсу:

Передбачає постійне відвідування лекцій та семінарських занять; на лекціях здобувачі слухають, конспектують за викладачем, задають та відповідають на запитання. На семінарське заняття здобувачі готують доповіді на запропоновані питання для обговорення та завдання для самостійної та індивідуальної роботи, активно беруть участь в обговоренні питань, доповнюють та задають запитання один одному, проходять тести з кожного модуля. У разі пропуску семінарського заняття з поважних причин – обов'язкові додаткові зустрічі у дні, які визначені для консультацій.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність:

Мультимедійне обладнання, підручники, нормативно-законодавчі акти спеціальної та інклюзивної освіти; спеціальне обладнання; дидактичні ігри; обладнання різних фахівців на напрямках діяльності.

Програмне забезпечення та навчальні матеріали:

1. презентації: використовуються для наглядного представлення теоретичного матеріалу.
2. навчально-методичне забезпечення: включає в себе посібники, методичні рекомендації, та інші друковані матеріали для підтримки навчального процесу.

Додаткові ресурси:

1. Zoom: для проведення дистанційних занять.
2. Moodle: де ви знайдете всі необхідні матеріали для курсу, завдання та тести.
3. Google додатки та Canva: для спільної роботи над документами та презентаціями.

Система оцінювання та вимоги:

Семестровий контроль у формі заліку здійснюється за результатами накопичених балів під час поточного оцінювання.

Загальна кількість балів за вивчений курс для здобувачів освіти денної форми навчання обчислюється таким чином: підраховується кількість балів, набраних під час поточного контролю за всіма кредитами (за відповідь на практичному

занятті - 5 балів, за виконання самостійних та індивідуальних робіт - 5 балів (10 б.*16 тем = 160 б.), тестування - 5 балів (5 б.*8 тестів = 40 б.), та ділиться на загальну кількість кредитів (200 б. : 4 кредити = 50 б.) (визначається середній арифметичний бал). Потім до отриманого показника додаються бали, набрані під час екзамену або заліку (максимум 50 балів).

Загальна кількість балів за вивчений курс для здобувачів освіти заочної форми навчання обчислюється таким чином: підраховується кількість балів, набраних під час поточного контролю за всіма кредитами (за відповідь на практичному занятті - 5 балів (10 б.*2 теми = 20 б.)), потім до отриманого показника додаються бали за виконані самостійні роботи (макс. 30 балів) Потім до отриманого показника додаються бали, набрані під час екзамену або заліку (максимум 50 балів).

Список рекомендованих джерел (наскрізна нумерація)

Базова

1. Безруких М.М. Тренируем пальчики. – М.: ООО “Дрофа”, 2000.
2. Белая А.Е. Пальчиковые игры. - М.: “Астрель”, 2001.
3. Гаврина С.Е. Развиваем руки – Чтоб - учиться и писать, и красиво рисовать. – Ярославль: “Академия Холдинг”, 2002. 200с.
4. Гусакова М.А. Подарки и игрушки своими руками. – М.: “Сфера”, 1999. 107 с.
5. Дегтярева Т. Умные поделки. – М.: “Лист”, 1999. 133 с.
6. Климанова Л.Ф. Уроки веселого карандаша. – Тула: “Родничок”, 2001.
7. Конышева Н.М. Лепка в начальной школе. – М.: “Просвещение”, 1980.
8. Крупенская Н.Б. Линии. Фигуры. Точки. // Прописи. “РОСМЭН - ПРЕСС”, 2004.
9. Нагибина Н.И. Чудеса из ткани своими руками. - Ярославль: “Академия развития”, 1998. 205 с.
10. Овчинникова Т.С. Подвижные игры, физминутки и общеразвивающие упражнения с речью и музыкой в логопедическом детском саду. – СПб.: КАРО, 2006. – 144 с.
11. Овчинникова Т.С., Федорович Л.О. Музыка, ритм і співи в логопедичній роботі. Методичний посібник для логопедів, учителів, вихователів і музикальних керівників загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів / За наук. ред.. Л.О. Федорович – Кременчук: Християнська Зоря, 2009. – 88 с. (1 шт.)
12. Подумай, нарисуй и раскрась. // Альбом. “Радуга”, 2002.
13. Пожиленко Е.А. Артикуляционная гимнастика: Методические рекомендации по развитию моторики, дыхания и голоса у детей дошкольного возраста. – СПб. : КАРО, 2006. – 92 с.: ил.
14. Рейд Б. Обыкновенный пластилин. – М.: “АСТ – ПРЕСС”, 1998.128 с.
15. Узорова О.В. Пальчиковая гимнастика. – М.: “Астрель”, 2006.

16. Цвынтарный В.В. Играем пальчиками и развиваем речь.–Санкт – Петербург: 1999.40 с.

Допоміжна

1. Белякова О. От так пальчики! Развитие дрібної моторики в дітей дошкільного віку. // Дефектолог. – 2008. - №5. – С. 48-50.
2. Иванова И.Н. Формирование графических умений у детей старшего дошкольного возраста с дизартрическими нарушениями речи. // Логопед в детском саду. – 2008. - №5. – С. 5-16.
3. Миккоева Н.В. Коррекционно-логопедическая работа по формированию тонкой моторики пальцев рук у детей со стертой дизартрией с использованием природного и рукотворного материала. // Логопед в детском саду. – 2008. - №6. – С. 39-47.
4. Підлужна Н. Слухняні пальчики: (Вправи та ігри для розвитку дрібної моторики рук дітей з загальним недорозвитком мовлення). // Дошкільне виховання. – 2001. - №1. – С. 21-23.
5. Рібцун Ю. Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ. // Дефектологія. – 2006. - №1. – С. 44-48.
6. Рібцун Ю. Ігри з кольором як засіб корекції ФФНМ у дітей середнього дошкільного віку. // Дефектологія. – 2008. - №4. – С. 13-17.
7. Рогожина Е. Упражнения на развитие мелкой моторики: (Для детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи). // Дошкольное воспитание. – 1998. - №9. – С. 41-46.
8. Рогожникова М.В. Артикуляционные и пальчиковые игры-сказки. // Логопед. – 2008. - №2. – С. 66-73.
9. Сидоренко Л.А. Новые пальчиковые игры и упражнения для дошкольников. // Логопед. – 2008. - №3. – С. 54-61.
10. Циря О. Развитие графічних навичок в учнів 6 років з вадами мови. // Дефектолог. – 2008. - №5. – С. 45-47.

Інформаційні ресурси

1. <http://golosiiv.irc.org.ua/news/15-36-15-30-11-2020/>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=JzF9jcgdcUI>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=4hOHKQRYbVI>
4. <https://www.46.com.ua/post/461>
5. <http://krasnokutsk.irc.org.ua/news/11-02-24-13-05-2020/>